

těmi dvěma zákony činu je velmi hluboká, pathetická a základní souvislost. »Ano,« vykřikl ze všech sil, »viním tohoto člověka, že pohřbíval svou matku s lehkým, zločineckým srdcem.« Toto prohlášení učinilo, zdálo se, na porotu i na obecnostv mocný dojem. Můj advokát pokrčil rameny a osušil si pot, pokrývající mu čelo. Ale sám se zdál také zviklán, a já jsem poznal, že se to nevyvíjí pro mne dobře.

Potom šlo vše velice rychle. Přelíčení bylo přerušeno. Když jsem vyšel z paláce spravedlnosti a šel k separačnímu vozu, rozpoznal jsem na krátkou chvíli znova vůni a barvu letního večera. Ve svém temném vězení na kolečkách jsem se pak postupně zase shledával, jakoby z hloubi své únavy, se všemi dobře mi známými zvuky města, které jsem měl tak rád, a jisté chvíle, kdy se mi přiházelo, že jsem se cítil šťasten. Křik kamelotů v ustáleném, již prochládlém vzduchu, poslední ptáci v parku, volání prodavačů obložených chlebičeků, kvílení tramvajů ve stoupajících zatáčkách města a jitřené nebe, než se na přístavu rozhoupá noc, všechno to mi znova sestavovalo jakýsi jízdní řád pro slepce, jízdní řád, který jsem před svým zatčením velmi dobře znal. Ano, byla to hodina, kdy jsem se cítil, teď je tomu již hezky dlouho, nesmírně šťasten. Tu mě čekal vždycky libý spánek bez nejmenšího snu. A přece se tu něco změnilo, neboť jsem se v očekávání příštího dne shledával se svou kobkou. Jako by známé cesty, vyznačené na letních oblohách, mohly vést stejně dobře k žalářům jako k nevinným spánkům.

Albert Camus: Cizinec.
Praha, Václav Peře, 1947.
přel. Svatopluk Kadlec

IV

Slyšet o sobě je zajímavé i tehdy, sedí-li člověk na lavici obžalovaných. Mohu říci, že v plaidoyerech prokurátorových i v plaidoyerech mého advokáta se o mně hodně mluvilo, a o mně možná více než o mém zločinu. Ale byly ty plaidoyery tak rozdílné? Advokát zvedal paže a uznával mě za vinného, ale s polehčujícími okolnostmi. Prokurátor napřahal ruce a hlásal moji vinu, ale bez polehčujících okolností. Než jedna věc mi nicméně poněkud vadila. Přes všechnu svoji zdrženlivost jsem byl mnohdy pokoušen, abych do řízení zasáhl, ale můj advokát mě vždycky zadržel. »Mlčte,« říkal, »to je pro vaši věc lepší.« Zdálo se tak trochu, jako by tu věc projednávali bez ohledu na

mne. Vše se rozvíjelo bez mé účasti. Můj osud se utvářel, aniž se přihlíželo k mému mínění. Měl jsem chvílemi sto chutí všechny přerušit a říci: »Ale kdo tu je vlastně obžalovaným? Být obžalovaným je vážná věc. A já mám hodně co říci!« Ale nakonec, když jsem všechno uvážil, jsem neměl, co bych řekl. Musím ostatně přiznat, že zájem, který jevíme, když se lidé námi zabývají, netrvá dlouho. Prokurátorovy řeči mě na příklad velmi brzo unavily. Ze všeho dohromady mě překvapovaly nebo budily mou pozornost jenom některé úryvky, posunky nebo tirády, ale s podstatou věci nijak nesouvisící.

Jestliže jsem dobře rozuměl, základem prokurátorovy myšlenky bylo, že jsem svůj čin předem uvážil. Alespoň se to snažil dokázat, jak to sám také prohlásil: »Podám toho důkaz, pánové, a podám toho důkaz dvojnásobný. Předně v oslnivém světle fakt a pak v temném osvětlení, které mi skýtá psychologie této zločinné duše.« Uvedl stručně fakta od maminičiny smrti. Vzpomněl mé necitelnosti, toho, že jsem nevěděl, jak byla maminka stará, mého koupání den po pohřbu v ženské společnosti, biografu, Fernanda a konečně návratu s Marií. Z počátku jsem mu dobře nerozuměl, neboť říkal »jeho milenka«, a pro mne to byla prostě Marie. Potom došel k Rajmundovu příběhu. V duchu jsem uznal, že způsobu jeho nazírání na události nechybí bystrosti. Všechno, co říkal, bylo pravděpodobné. Napsal jsem v dohodě s Rajmundem dopis, abych přivábil jeho milenkou a vydal ji hrubému nakládání člověka »pochybné mravnosti«. Popichoval jsem na pláži Rajmundovy protivníky. Rajmund byl raněn. Vyžádal jsem si na něm revolver. Vrátil jsem se sám. S úmyslem použít ho. Skolil jsem Araba, jak jsem to zamýšlel. Vypálil jsem jednu ránu. Pak jsem čekal. Abych byl jist, že »dílo bylo provedeno dobře«, vypálil jsem ještě čtyři rány, pomalu, s jistou rozvahou.

»Prosím, pánové,« řekl státní návladní. »Nastínil jsem vám tu průběh událostí, který přivedl toho člověka k tomu, že zabíjel za plné rozvahy. A na tom trvám,« řekl, »neboť tu nejde o vraždu prostou, o nerozvážený čin, jemuž byste mohli přiznat polehčující okolnosti. Tento člověk, pánové, tento člověk je inteligentní. Slyšeli jste ho, není-liž pravda? Dovede odpovídat. Zná váhu slov. A nelze říci, že jednal, aniž si uvědomoval, co činí.«

Naslouchal jsem a slyšel jsem, že mě pokládají za inteligentního. Ale nechápal jsem dobře, jak se vlastnosti obyčejného člověka mohly stát drtivým svědectvím proti vinníku. Když už nic jiného, tohle mě nesmírně udivovalo, a já jsem přestal prokurátora poslouchat. Znova jsem mu věnoval pozornost teprve tehdy, když jsem ho slyšel říci: »Projevuje alespoň lítost? Nikdy, pánové! Během celého dlouhého vyšetřování se tento muž nezdál ani jednou pohnut svým ohavným zločinem.« Tu se ke mně obrátil, a ukazuje na mne prstem, pokračoval ve výpadech proti mně, aniž jsem já vskutku dobře chápal proč. Ale musil jsem chtět nechtěj uznat, že měl pravdu. Svého činu jsem tuze nelitoval. Mne však tolik zavilostí udivovalo. Velice rád bych se pokusil srdečně a snad dokonce vřele mu vyložit, že jsem v životě nikdy nebyl s to opravdu něčeho litovat. Vždycky jsem byl zaujat tím, co mělo přijít, dneškem nebo zítkem. Ale v postavení, do něhož jsem se dostal, jsem ovšem nemohl s nikým tímto tónem hovořit. Neměl jsem právo se jevit vřelým, mít dobrou vůli. A snažil jsem se dále naslouchat, neboť prokurátor mluvil o mé duši.

Řekl, že se nad ni sklonil a nic že nenalezl, páni porotcové. Řekl, že po pravdě vůbec žádnou duši nemám, že nejsem přistupen ničemu lidskému, ani jediné z mravních zásad, které ochraňují lidské srdce. »Snad bychom mu to ani nevytýkali,« dodal. »Nemůžeme si stěžovat, že se mu nedostává, čeho není s to na-

být. Ale když jde o tento dvůr, musí se dokonale záporná ctnost tolerance změnit v méně přívětivou, ale vznešenější, ctnost spravedlnosti. Zvláště tehdy, stane-li se prázdnota takového srdce, jako ji spatřujeme u tohoto člověka, bezednou propastí, do které se může společnost zřítit.« A tu se právě rozhovořil o mém chování k mamince. Znova opakoval, co byl již říkal za přelíčení. Ale byl daleko rozvláčnější, než když mluvil o mém zločinu, tak rozvláčný, že jsem nakonec necítil nic jiného než vedro toho horkého dopoledne. Při nejmenším do toho okamžiku, kdy státní návladní se náhle odmlčel a po chvíli mlčení velmi tichým, ale přesto pronikavým hlasem pravil: »Tento soudní dvůr, pánové, bude zítra soudit nejohavnější zločin zločinů: otcovraždu.« Podle jeho slov představa před tímto hrozným úkladem ustupovala. Pevně věřil, že spravedlnost lidí bude trestat tvrdě. Ale hrůza, nebál se to říci, hrůza, kterou mu ten zločin vnukal, nedosahovala téměř děsu, který pociťoval před mou necitelností. Člověk, který morálně zabil svou matku, se podle jeho slov vyřadil z lidské společnosti týmž právem jako ten, jenž pozvedl vražednou ruku na původce svých dnů. Ale v každém případě připravoval první činy druhého, jaksi je naznačoval a legitimoval. »Jsem přesvědčen, pánové,« dodal pozvedaje hlas, »že neshledáte moji myšlenku příliš smělou, když tu řeknu, že člověk, sedící na této lavici, je vinen také vraždou, kterou bude tento dvůr soudit zítra. Musí tedy být podle toho potrestán.« Tu si prokurátor osušil obličej, lesknoucí se mu potem. Nakonec řekl, že jeho povinnost je sice bolestná, ale že ji vykoná svědomitě. Prohlásil, že ve společnosti, jejíž nejzákladnější řády neuznávám, nemám co pohledávat a že se nemohu dovolávat lidského srdce, jehož nejelementárnější reakce jsou mi neznámy. »Žádám na vás hlavu toho člověka,« řekl, »a žádám ji na vás s lehkým srdcem, neboť jestli se mi za mě,

dnes již dlouhé, soudcovské kariéry někdy přihodilo, že jsem se musil dožadovat pro vinníka nejvyššího trestu, nikdy jsem ještě necítil, že je tato trudná povinnost vyrovnána, vyvážena a osvětlena vědomím svrchovaného, posvátného příkazu a hrůzou, kterou pociťuji před tváří člověka, v níž čtu jenom zvrhlost, nikdy jsem to ještě necítil tak dobře, jako to cítím dnes.«

Když se prokurátor opět posadil, bylo drahnou chvílí ticho. Já jsem byl všecek zpitomělý, jednak horkem, jednak údivem. Předseda lehce zakašlal a velmi tichým hlasem se mě zeptal, nechci-li snad něco podotknout. Pomału jsem vstal, a protože jsem měl chuť mluvit, řekl jsem, ale tak trochu nazdařbůh, že jsem neměl v úmyslu Araba zabít. Předseda odpověděl, že je to pouhé tvrzení, že až dosud špatně chápal můj způsob obhajoby a že bude šťasten, když mě před slyšením mého advokáta přiměje k tomu, abych přesně udal pohnutky, které mi vnukly můj čin. Pleta si trochu slova a vědom si své směšnosti, rychle jsem ze sebe vysypal, že všim bylo vinno slunce. V soudní síni se ozval smích. Můj advokát pokrčil rameny, a hned poté mu bylo uděleno slovo. Ale prohlásil, že je již pozdě, že bude k obhajovací řeči potřebovat několika hodin a že žádá za odročení na odpoledne. A soudní dvůr k tomu svolil.

Odpoledne promíchávaly veliké větráky bez ustání hustý vzduch soudní síně a pestrobarevné vějířky porotců se všechny pohybovaly týmž směrem. Obhajovací řeč mého advokáta se mi zdála nekonečnou. Jednu chvíli jsem nicméně naslouchal, neboť říkal: »Je pravda, že jsem zabil.« A potom hovořil tímto tónem dále, mluvě vždycky, když se zmiňoval o mně, v první osobě. Velmi jsem se tomu divil. Naklonil jsem se k jednomu z četníků a tiše jsem se ho zeptal, proč to. Napomenul mě, abych mlčel, a po chvílce dodal: »To dělají všichni advokáti.« Já jsem si po-

myslil, že to pomíjení mé osoby a v jistém smyslu stavění na moje místo, mě ještě více vzdaluje od mého případu. Ale mám zato, že jsem byl z této soudní síně již hodně daleko. Ostatně můj advokát mi připadal směšným. Mluvil velmi rychle o provokování a poté rovněž hovořil o mé duši. Ale zdálo se mi, že má mnohem méně ducha než prokurátor. »Já,« říkal, »já jsem se nad tuto duši také sklonil, ale na rozdíl od toho, co shledal slovný zástupce státního návladnictví, jsem cosi našel, a mohu říci, že jsem z ní četl jako z otevřené knihy.« Četl z ní, že jsem počestný muž, řádný a pilný pracovník, věrný firmě, která mě zaměstnávala, všeobecně oblíbený a mající porozumění pro cizí bídu. V jeho očích jsem byl vzorným synem, který podporoval matku tak dlouho, pokud mohl. Posléze jsem doufal, že starobinec poskytne staré ženě pohodlí, které jí moje prostředky nemohly zajistit. »Já se věru divím, pánové, že se tu s tím útlukem dělalo tolik hluku. Neboť je-li konečně třeba podat důkaz o prospěšnosti a důležitosti těchto ústavů, bude nutno říci, že je podporuje sám stát.« O pohřbu však nemluvil, a já jsem cítil, že to v jeho plaidoyeru chybělo. Ale mně se následkem všech těch dlouhých frází, všech těch nekonečných hodin a dnů, během nichž se povídalo o mé duši, zdálo, že se všechno měnilo jakoby v bezbarvou vodu, a pocitoval jsem nad ní závrať.

Nakonec si vzpomínám pouze na to, že mezitím co pokračoval můj advokát v mé obhajobě, zaznělo z ulice a doletělo veškerým tím prostorem, místností a síní až k mému uchu zatroubení prodavače mražené smetany. Byl jsem přepaden vzpomínkou na život, který mi již nenáležel, ale v němž jsem nacházel svoje nejvšednější, nejstálejší radosti: vůně léta, čtvrť, kterou jsem měl rád, to nebo ono večerní nebe a smích a šaty Mariiny. V té chvíli mi stoupla do hrdla veškerá ta zbytečnost mého prodlévání

na tomto místě, takže jsem spěchal jenom na to, aby se to všechno již skončilo a já se znova shledal se svou kobkou s libým spánkem. A tak jsem potom jen taktak slyšel svého advokáta k závěru řeči zvolat, že páni porotci jistě nepošlou na smrt počestného pracovníka, propadnuvšího chvilkovému zatemnění mysli, a žádat pro ten zločin, za který již nesu jako nejjistější svůj trest věčnou výčitku, o přiznání polehčujících okolností. Soud přerušil zasedání a advokát se zřejmě vyčerpán znova posadil. Ale jeho druhové k němu běželi a tiskli mu ruku. A já jsem zaslechl, jak mu říkali: »Byl jste skvělý, pane kolego!« Jeden z nich si mě dokonce bral za svědka říká mi: »Že?« Přisvědčil jsem, ale má poklona nebyla upřímná, neboť jsem byl příliš unaven.

Zatím se venku připozdívalo a žár pomalu ochaboval. Podle několika zvuků ulice, které jsem postřehl, jsem tušil poklidný večer. Všichni jsme tu čekali. Ale všechno to, na co jsme společně čekali, se vlastně týkalo pouze mne. Rozhlédl jsem se ještě po soudní síni. Vše bylo v témž stavu jako prvního dne. Setkal jsem se s pohledem novináře v šedivé kazačce a ženy se strojovými pohyby. To mi připomínalo, že jsem během celého procesu ani jednou nezabloudil očima k Marii. Nezapomínal jsem na ni, ale měl jsem mnoho co dělat. Spatřil jsem ji mezi Célestem a mezi Rajmundem. Pokynula mi plochým posunkem, jako by říkala: »To je dost!« A já jsem viděl její hezký, poněkud úzkostný obličej se usmívat. Ale cítil jsem, že mám srdce na západ, a nemohl jsem na její úsměv ničím odpovědět.

Soudní dvůr se vrátil. Porotcům byla velmi rychle přečtena řada otázek. Slyšel jsem »vinen vraždou«... »provokování«... »polehčující okolnost«... Porotci se vzdálili a mne odvedli četníci do malé místnosti, kde jsem jednou již čekal. Můj advokát

přišel za mnou: měl plno řečí a mluvil se mnou důvěrněji a srdečněji než kdy předtím... Měl za to, že všechno dobře dopadne a že z toho vyjdu s několika roky vězení nebo káznice. Zeptal jsem se ho, je-li tu v případě nepříznivého výroku naděje na jeho zrušení. Řekl mi, že ne. Jeho taktikou bylo, nezdržovat konečné návrhy, aby neuváděl porotce do špatné nálady. Vysvětlil mi, že rozsudek se jen tak pro nic za nic neruší. To se mi zdálo jasným, a proto jsem se poddal jeho důvodům. Když se věc chladně uvážila, bylo to docela samozřejmé. V opačném případě by tu bylo příliš zbytečného popsaného papíru. »Ale v každém případě,« řekl mi můj advokát, »tu je odvolání. Já jsem však přesvědčen, že výrok bude příznivý.«

Čekali jsme velmi dlouho, myslím asi tři čtvrti hodiny. Po této době se ozvalo zazvonění. Můj advokát se se mnou rozloučil a řekl: »Předseda poroty bude číst odpovědi. Vpustí vás dovnitř až na vynesení rozsudku.« A dveře zapadly. Po schodištích, o kterých jsem nevěděl, jsou-li blízko nebo daleko, běhali lidé. Potom jsem slyšel čísi dutý hlas v síni cosi číst. A když se znova ozvalo zazvonění a dveře oddělení se otevřely, zavanulo ke mně mrazivé ticho soudní síně a podivný pocit, který jsem měl, když jsem viděl, že mladý novinář odvrátil oči. K Marii jsem nepohlédl. Neměl jsem na to vůbec kdy, neboť předseda mi jakousi podivnou formou oznámil, že mi bude jménem francouzského národa štata na veřejném místě hlava. V té chvíli se mi zdálo, že poznávám citění, které jsem četl na všech tvářích. Myslím, že to bylo odůvodněno. Četníci byli ke mně velmi vlídní. Advokát mi položil ruku na zápěstí. Já jsem na nic již nemyslel. Ale předseda se mě otázel, nepřeji-li si něco podotknout. Zamyslel jsem se a řekl jsem: »Ne.« Hned poté mě odvedli.

V

Už po třetí jsem odmítl přijmout duchovního. Nemám, co bych mu řekl, nemám chuť mluvit, a stejně ho hodně brzo uvidím. V této době mám starost jenom o to, abych unikl té mechanice, abych se dověděl, je-li tu z neodvratného nějaké východisko. Přestěhovali mě do jiné cely. Z nynější vidím, natáhnu-li se, nebe, a vidím jenom je. Trávím všechny svoje dny tím, že pozoruji na jeho líci vytrácení barev, které doprovází den k noci. Když si lehnu, dám si ruce pod hlavu a čekám. Nevím, kolikrát jsem se v duchu již tázal, zda se kdy stalo, že odsouzení k smrti tomu neoblomnému mechanismu unikli, zmizeli před popravou, prolomili řetězy strážníků. Stále si vyčítám, že jsem